

UOT № 342.92

<https://doi.org/10.65806/1682-9123.2026.66.19>

ELEKTRON HÖKUMƏTİN FORMALAŞMASI ÜZRƏ INNOVATİV FƏALİYYƏTİN HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

H.B.Hacıyev

Bakı Dövlət Universiteti

Bakı, Akademik Zəhid Xəlilov küçəsi 23

e-mail: h.hajiyev@hotmail.com

Açar sözlər: elektron hökumət, informasiya cəmiyyəti, qanunvericilik, innovasiya, təhlükəsizlik

Keywords: e-government, information society, legislation, innovation, safety

Ключевые слова: электронное правительство, информационное общество, законодательство, инновации, безопасность

Mütərəqqi bəşəriyyət hər bir ölkədə hamı üçün layiqli iş imkanlarının reallaşdırıldığı, demokratiyanın, yaxşı idarəetmənin, qanunun aliliyinin, milli və beynəlxalq səviyyələrdə əlverişli mühitin, davamlı və inklüziv iqtisadi artımın, sosial inkişafın olduğu, ətraf mühitin qorunduğu, yoxsulluq və aclığın aradan qaldırıldığı bir dünya qurmaq arzusundadır. Təsadüfi deyil ki, BMT-yə üzv olan dövlətlərin dövlət və hökumət başçıları tərəfindən 25 sentyabr 2015-ci il tarixdə “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik” adlı qətnamə qəbul edilmişdir. Rifah və bütövlükdə planet üçün fəaliyyət planı sayılan bu sənəddə insanların daha geniş azadlıq şəraitində dünyada sülhün möhkəmləndirilməsi hədəflənmiş, yoxsulluğun bütün forma və ölçülərinin ən böyük global problemlərdən biri olduğu göstərilmiş və onun aradan qaldırılması davamlı inkişafın təmin edilməsinin vacib şərtlərindən biri sayılmışdır. Qətnamədə yoxsulluq, aclıq, xəstəlik və ehtiyacdən azad bir dünya yaratmağa yönəlmiş 17 davamlı inkişaf məqsədi və 169 hədəf müəyyən edilmişdir (Transforming our world, 2015). Qeyd olunan sənəd daha dinc və inklüziv cəmiyyətlərin qurulmasını nəzərdə tutur və həmin məqsədlərə çatmaq üçün istiqamətləri, vasitələri müəyyən edir. Bu baxımdan seçilmiş məqsəd və hədəflər bir-birilə sıx bağlıdır və özündə çoxsaylı kəşşən elementləri birləşdirir.

Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, dünyada sülh və təhlükəsizlik olmadan davamlı inkişafa nail olmaq mümkün deyil. Eyni zamanda, davamlı inkişaf olmadan sülh və təhlükəsizlik həmişə təhdid altında olur. İnsan hüquqlarının etibarlı müdafiəsinə, qanunun aliliyinə, yaxşı idarəetməyə əsaslanan, şəffaf, effektiv və hesabatlı institutlara malik cəmiyyətlərin qurulması xeyli dərəcədə vacibdir. Zorakılıq, qeyri-sabitlik, ədalətsizlik, bərabərsizlik, korrupsiya ilə yanaşı zəif idarəetmə də təhdidlər sırasında nəzərdən keçirilir. “2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik” adlı sənəddə hədəflərdən biri də sabit infrastrukturun, inklüzivliyin yaradılması və davamlı sənayeləşmənin və innovasiyanın təşviq edilməsidir. Azərbaycanda bu istiqamətdə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi dövlət siyasətinin ayrılmaz hissəsidir. Bu çərçivədə Azərbaycan hökuməti Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Koordinasiya Şurası yaratmış və müvafiq olaraq yerli və beynəlxalq təşkilatlarla ikitərəfli və çoxtərəfli əməkdaşlıq qur-

muşdur. Bundan əlavə, sosial, iqtisadi və ətraf mühit sahələrini əhatə edən dövlət proqramları, strategiyaları, fəaliyyət planları Gündəliyin məqsəd və vəzifələrinə uyğunlaşdırılmışdır.

“2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik” sənədinə əsasən ölkələrdən vaxtaşırı tələb olunan hesabatlardan biri də innovasiyaların tətbiqi və elektron hökumətin inkişaf sahəsində uyğunlaşmaqların təmin edilməsidir. BMT açıqlığı, hökumətin vətəndaşlar qarşısında hesabatlılığını artırmaq üçün dövlət resurslarından daha səmərəli istifadəsinin stimullaşdırılmasını təşviq edir və bu sahədə monitorinqin aparılması üçün açıq hökumətə ehtiyacın olduğunu xüsusi vurğulayır. Hesab edilir ki, məqsədlərə yalnız dövlət və özəl sektorlar sosial, iqtisadi və ekoloji sahələrdə hərtərəfli və balanslı yanaşma tətbiq edilməklə nail olmaq mümkündür. Bundan ötrü bütün səviyyələrdə integrasiya, institusional koordinasiya və əlaqəli qərar qəbul etmə, hökumətin səmərəliliyinin, şəffaflığının və hesabatlılığının artırılması üçün keyfiyyətli xidmətlərə universal çıxışın təmin edilməsi vacib sayılır. Müasir elektron və mobil xidmətlərdən istifadə edərək, elektron hökumət dövlət xidmətlərinin ən səmərəli, əlçatan və məsuliyyətli şəkildə göstərilməsini təmin etməyə, vətəndaşların qərar qəbuletmədə iştirakını artırmağa və dövlət qurumlarının şəffaflığını və hesabatlılığını artırmağa imkan verir.

Elektron hökumət (böyük verilənlərin analitikası da daxil olmaqla) siyasi integrasiyanın həyata keçirilməsi üçün bir vasitə kimi xidmət edir. O, hökumətlərə siyasət integrasiyası üçün zəruri olan bir sıra elementlər təqdim edir və mürəkkəb problemlərin daha yaxşı başa düşülməsini asanlaşdırır. Bundan əlavə, elektron hökumət təcrid olunmuş hökumətlərin integrasiyasını asanlaşdırır, dövlət orqanlarının təşkilati strukturunda və koordinasiyasında dəyişikliklərə səbəb olur. Elektron hökumətdə istifadə olunan avtomatlaşdırılmış sistemlər müəyyən səviyyədə standartlaşdırma, konvergensiya və qarşılıqlı fəaliyyət tələb edir ki, bu texnoloji integrasiya daha sonra təkmilləşdirilmiş qurumlararası integrasiyaya keçirilə bilər (Акаткин, 2017).

Ümumiyyətlə, bu proses xeyli dərəcədə elektron idarəetmə sisteminə innovativ texnologiyaların tətbiqindən asılıdır. Bəs innovativ texnologiyalar dedikdə, nə başa düşülür? “Innovasiya” termini latın dilində “innovato” sözündən olub, yenilənmə və yaxşılaşma deməkdir. Bu termin elmi tədqiqatlarda XIX əsrlərdə meydana gəlib. Bir iqtisadi kateqoriya kimi “innovasiya” terminini ilk dəfə elmə gətirən Avstriya alimi Jozef Şumpeter olmuşdur. O, 1911-ci ildə nəşr etdirdiyi “İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi” əsərində ilk dəfə “iqtisadi inkişafda yeni kombinasiyalar” məsələsinə baxmışdır. J.Şumpeter iqtisadi inkişafda innovasiya prosesini şərh etmiş və yeni kombinasiyalar dedikdə, məhz innovasiyanı nəzərdə tutmuşdur. J.Şumpeter, inkişafda aşağıdakı 5 dəyişikliyi müəyyən etmişdir:

1. İstehsalda yeni texnikadan, texnoloji proseslərdən, yaxud bazarlardan istifadə edilməsi;

2. Yeni xüsusiyyətli məhsulun tətbiqi;

3. Yeni xammaldan istifadə edilməsi;

4. İstehsalın təşkilinin və onun maddi-texniki təminatının dəyişməsi;

5. Bazarın yeni təchizat formasının yaranması.

Innovasiya fəaliyyətinin nəticəsi yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (iş, xidmət), texnoloji proses, həmçinin ictimai münasibətlərin muxtəlif sahələrində təşkilati-texniki, maliyyə-iqtisadi və digər həllər hesab edilir. İstehsalatda elmi-texniki tərəqqinin nailiyyəti

yətləri məhz innovasiyalar formasında yayılır (Musayev, 2014).

İƏİT-də Elm və Texnologiya Göstəriciləri üzrə Milli Ekspertlərin İşçi Qrupu (NESTI) fəaliyyət göstərir. Həmin ekspertlər qrupunun İƏİT-dən əvvəl fəaliyyəti mövcud olmuşdur. Onun tarixi İƏİT Frascati Təlimatının ilk nəşrinə (1963-cü il) səbəb olan ekspertlərin ilk görüşünə (1957-ci il) qədər gedib uzanır. Frascati Təlimatı elmi-tədqiqat və inkişaf (T&İ) ilə bağlı məlumatların toplanması və şərhilə məşğul olmuşdur. Zaman keçdikcə NESTI "Frascati" təlimatlar ailəsini ərsəyə gətirmişdir ki, (İƏİT 2002: 16), onlardan biri də innovasiya ilə bağlı Oslo Təlimatıdır. İlk Oslo Təlimatı Nordic Sənaye İnkişafı Fondunun dəstəyi ilə hazırlanmış və 1989-cu ilin noyabrında NESTI-yə təqdim edilmişdir. Bu sənəd 1990-cı ildə nəzərdən keçirilmiş və 1991-ci ildə təsdiq olunmaq üçün Elmi və Texnoloji Siyasət Komitəsinə (CSTP) göndərilmişdir. 1992-ci ildə təsdiq olunmuş Təlimatdan (OECD 1992a) ilk dəfə Avropa Birliyinin İnnovasiya Sorğusunu (CIS) idarə etmək üçün istifadə edilmişdir. Oslo təlimatlarında innovasiyaya verilmiş bütün anlayışlar bazarla əlaqəni tələb edir (Handbook of Innovation).

Son onillikdə global dövlət idarəetmə təcrübəsi sürətlə rəqəmsallaşma və innovasiya istiqamətinə yönəlmişdir. Elektron hökumət (e-Government) modeli yalnız dövlət xidmətlərinin optimallaşdırılması üçün deyil, həm də iqtisadi inkişaf və vətəndaş məmnunluğunun artırılması üçün strateji vasitə hesab olunur (United Nations, 2024). Müasir dövrdə elektron hökumət institutu dövlət idarəçiliyinin texnoloji modernləşməsi ilə yanaşı, hüquqi və iqtisadi münasibətlərin yenidən formalaşmasına səbəb olan strateji inkişaf modelinə çevrilmişdir. Bu modelin mərkəzində innovasiya dayanır. İnnovasiya elektron hökumətin yalnız texniki imkanlarını genişləndirmir, eyni zamanda, onun hüquqi legitimliyini və iqtisadi səmərəliliyini təmin edən əsas mexanizm kimi çıxış edir.

Hüquqi baxımdan innovasiyanın tətbiqi ilə bağlı bir sıra çağırışlar mövcuddur:

- 1) məlumatların qorunması və kiber təhlükəsizlik standartları;
- 2) alqoritmik qərarvermənin şəffaflığı;
- 3) əhatəli qanunvericilik tənzimlənməsinin təmin edilməsi.

Rəqəmsal xidmətlərin genişlənməsi, süni intellekt, avtomatlaşdırılmış qərarvermə və böyük verilənlər kimi yeni texnologiyaların tətbiqi normativ-hüquqi bazanın daim yenilənməsini və texnoloji təhlükəsizlik standartlarının inkişafını zəruri edir. Başqa sözlə, yeni texnologiyaların tətbiqi eyni zamanda müvafiq hüquqi adaptasiyanı tələb edir. İqtisadi aspektdən rəqəmsal xidmətlərə çıxışda bərabərsizlik problemləri mövcud ola bilər. Məntəqələrarası infrastrukturun fərqliliyi, vətəndaşların rəqəmsal bacarıqlarının dəyişkənliyi sosial və iqtisadi bərabərsizlik risklərini artırır. Rəqəmsal xidmətlərin genişlənməsi də sosial və iqtisadi bərabərsizlik riskini gücləndirə bilər. Başqa sözlə, rəqəmsal bacarıqların bərabər səviyyədə olmaması və regional infrastruktur arasında fərqlər innovasiya proseslərinin bərabər yayılmasına maneə törədə bilər. Belə halda qanunvericilik və iqtisadi siyasətlər müvafiq rəqəmsal strategiyalar ilə dəstəklənməlidir.

Elektron hökumətin inkişafı biznes üçün xərcləri və prosedurları azaldaraq iqtisadi mühitin rəqabət qabiliyyətini gücləndirir. Ətraflı araşdırmalar göstərir ki, onlayn lisenziyalasdırma, qeydiyyat, vergi xidmətləri və digər prosedurlar sadələşdirildikcə iqtisadiyyat sürətli texnoloji uyğundurmalara uyğunlaşır və ölkənin innovasiya potensialını artırır. Mövcud vəziyyət elmi ictimaiyyətdən mümkün inkişaf variantlarının hərtərəfli təhlilini aparmağı və global tendensiyaları nəzərə alaraq, elektron hökumətin

inkışafına hərtərəfli, sistemli yanaşmaya əsaslanan elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər hazırlamağı tələb edir. Elektron hökumətin davamlı inkışafında maraqlı olan ölkələr, heç şübhəsiz, dünya reytinglərində liderlik iddiasını irəli sürməklə yanaşı, vətəndaşlar və bizneslə qarşılıqlı əlaqələrdə də əhəmiyyətli üstünlüklər qazanacaqlar.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin hələ 11 avqust 2010-cu il tarixli 1056 nomrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkışafı üzrə 2010-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nda “Elektron Azərbaycan” informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində vahid elmi-texniki və innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi əsas məqsəd kimi qoyulmuşdur. Proqramda innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkışaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji inkubatorlar şəbəkəsinin genişləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd olunanlardan əlavə dünyanın qabaqcıl ölkələrinin innovasiya sahəsində təcrübəsi də muhum əhəmiyyət daşıyır.

Müasir dövrdə qlobal dövlət idarəetmə təcrübəsi sürətlə rəqəmsallaşma və innovasiya istiqamətinə yönəlmişdir. Elektron hökumət (e-Government) modeli yalnız dövlət xidmətlərinin optimallaşdırılması üçün deyil, həm də iqtisadi inkışaf və vətəndaş məmnunluğunun artırılması üçün strateji vasitə hesab olunur. Azərbaycan Respublikası bu trendlərə qoşularaq son illərdə elektron hökumət infrastrukturunu gücləndirmiş, həm hüquqi, həm də iqtisadi sahədə innovasiyaların tətbiqinə önəm vermişdir. Elektron hökumətin inkışafı kontekstində innovasiya fəaliyyəti dövlətin normativ funksiyası ilə iqtisadi resursların idarə olunması arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirir. Bu baxımdan innovasiyanın elektron hökumətdə rolu məsələsi hüquqi dövlət prinsipləri və iqtisadi rəşionallıq prizmasından kompleks şəkildə qiymətləndirilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Musayev, A.F. (2014). İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırması. Bakı, “Azərbaycan Universiteti” nəşriyyatı, 2014. -184 s.
2. Акаткин, Ю.М. (2016). Современное развитие электронного правительства России в контексте мировых тенденций. *Информационное общество*, №3, с.11-23.
3. Handbook of Innovation Indicators and Measurement / <https://www.e-elgar.com/shop/usd/handbook-of-innovation-indicators-and-measurement-9780857933645.html>
4. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / <https://sdgs.un.org/2030agenda>
5. United Nations. (2024). E-Government Survey 2024. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2024>

**LEGAL ASPECTS OF INNOVATIVE ACTIVITIES
ON THE FORMATION OF ELECTRONIC GOVERNMENT**

H.B.Hacıyev

SUMMARY

This article examines innovative technologies used in e-government and analyzes the issues of their legal regulation.

**ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ПО ФОРМИРОВАНИЮ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА**

Г.Б.Гаджиев

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются инновационные технологии, используемые в электронном правительстве, и анализируются вопросы их правового регулирования.

Məqalə redaksiyaya 6 aprel 2026 tarixində daxil olmuş, 7 aprel 2026 tarixində isə çapa qəbul olunmuşdur.